

İlahiyat Fakültelerinde Tefsir Tarihi ve Usûlü Dersinin Bazı Problemleri ve Çözüm Önerileri

Süleyman KARACELİL*

Özet

Bu makalede ilahiyat fakültelerinde okutulan Tefsir Tarihi ve Usûlü dersini incelemek, bu dersle ilgili ilahiyat öğrencilerinin görüş ve değerlendirmelerini belirlemek ve buradan yola çıkarak birtakım önerilerde bulunmak hedeflenmektedir. Araştırmaya Türkiye'nin farklı bölgelerinde bulunan 5 ilahiyat fakültesinden 114 öğrenci katılmıştır. Bu çalışma ilahiyat fakültesi öğrencilerine Tefsir Tarihi ve Usûlü dersinin Kur'an'ı anlama nosyonu kazandırıp kazandırmadığını tespit etmeyi, ayrıca -alan araştırmasında geçerli yöntemleri değerlendirmek suretiyle- bu dersin temel sorunlarını belirleyerek ileri çalışmalar için bir basamak oluşturmayı ve elde edilen bulgular doğrultusunda belirlenen sorunlara öneriler getirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Usûl, Problem, Kur'an, Anlama

Problems of "History and Method of the Tafsir" in Teology Faculties and some Suggest Solutions

Abstract

This study aims to examine the subject of History and Method of the Quran Interpretation (Tafsir) which is taught at Divinity Faculties, to ascertain Divinity Faculty students' views and evaluations on the subject and to present some suggestions by deducing from all of these. 114 students from 5 Divinity Faculties in different regions of Turkey were included in this study. This study aims to confirm whether the subject of the History and Method of the Quran Interpretation succeeds in earning Divinity Faculty students the notion of comprehending the Quran, besides, to provide a step for further studies by ascertaining main problems of this subject – by means of recognized methods in field study –, and to bring forward suggestions to detected problems in accordance with the obtained finds.

Key Words: Tafsir, Method, Problem, Quran, Understanding.

* Yrd. Doç. Dr., Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı

Giriş

Mantıkî sıralamaya göre usûl kâidelerinin o ilmin kendisinden önce var olması gerekse de Tefsir ilmi için vakıa bu şekilde gelişmemiştir.¹ Tefsir faaliyetinin başlangıcı Hz. Peygamber'e dayanırken, Hz. Peygamber'in kendisi ilk müfessir olduğu halde, Tefsir Usûlü denebilecek çalışmalar daha sonraki dönemlere aittir.

Tefsir usûlünün kesin çizgilerle ortaya konması bir ya da birkaç kişinin usûl amacıyla yaptığı çalışmalarla gerçekleşmemiştir. Malum olduğu üzere bilimler pek çok farklı etkiye maruz kalarak bilinçli-bilinçsiz katkılar ile tedrici olarak ve uzun bir süreç içerisinde ortaya çıkan, zamanla sistem kazanan, ihtiyaç olduğu hissedildiği anda da vaz' edilerek, esasları ortaya koyulan faaliyetlerdir.

İslam âleminde Kur'an eksensli çeşitli tartışmalara şahit olmaktadır. Bazılarınca bu tartışmalar en belirgin şekilde kendisini tefsir ilminde göstermekte olup² özellikle son dönemde eleştirel yaklaşımlar göz ardı edilemeyecek dereceye ulaşmıştır. Tefsirin usûlünün yetersizliği veya yönteminin varlığı meselesi tartışma konusu yapılmakta, özellikle son

1 Bu durum bütün ilimlerin yapısında vardır. "Her ne kadar parçanın mantıksal açıdan, onu oluşturabilmesi için, bütünden önce gelmesi gerekirse de bilim anlayışı, dünya görüşünün zorunlu bir parçası olmadığı için burada bizzat kendisinin oluşabilmesi için dünya görüşünün daha önce oluşmuş olması zorunludur." Bkz. Alparslan Açıkgenç, "İslam Felsefesinde Yöntem Değerlendirmesi", *İslami İlimlerde Metodoloji (Usûl) Meselesi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, s. 187.

2 Meselâ bkz. M. Said Özervarlı, *Son Dönem Kelâm İlminde Metod*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniv. Sos. Bil. Ens., İstanbul 1994, s. 12.

dönemde yeni bir Tefsir usûlüne duyulan ihtiyaç gündeme getirilmekte, dünden bugüne yapılan bütün tefsir çalışmalarının usûl ve yöntemden yoksun, gelişigüzel çalışmalar olduğu iddia edilmektedir. Bu iddiaları dile getirenler daha çok mevcut “Tefsir Usûlü” ismini taşıyan çalışmaları gerekçe göstererek bu çalışmaların Kur’ân tarihi ve Kur’ân ilimlerinden müteşekkil, metodolojiden yoksun eserler olduğunu öne sürmektedirler. Ne var ki özellikle son dönemlerde Tefsir usûlünde yenilik hareketleri savunulagelse, “yeni bir Tefsir Usûlüne ihtiyaç vardır.” denilse de³ konuyla ilgili somut öneri veya örneklerin ortaya koyulduğunu göremiyoruz.

İslam âlimlerinin son zamanlarda tartıştıkları meseleler, şüphesiz ki üç beş yıllık veya birkaç asırlık tartışmalar değildir. Doğuş nedenleri asırlara yayılabilecek bu tartışmaları bir çırpıda halletme, herkesin kabul edebileceği açık bir sonuca ulaşmanın kolayca gerçekleşmesi pek mümkün görünmemektedir. Ancak makalemizde bu tartışmalara girmeyecek ilahiyat fakültelerinde okutulan Tefsir Tarihi ve Usûlü dersi bağlamında⁴ “Tefsir usûlü”nün ilahiyat öğrencileri tarafından nasıl ve ne şekilde algılanıp değerlendirildiğini tespit etmeye çalışacağız. Çalışmada Tefsir usûlünün eksik ve yetersiz noktalarını tespit ve çözüm önerileri dile getirmek amaç olmakla birlikte dersin öğrencilere Kur’ân’ı anlama nosyonunu kazandırıp kazandırmamasının yanında Kur’ânı anlamaya olan katkısının ortaya konulmasının da hedeflendiğini özellikle belirtmeliyiz.

3 Ülkemizde tefsir usûlüne farklı dozlarda eleştirilerin yöneltildiğini görmekteyiz. Meselâ bkz. Mehmet Paçacı “Anlama (fıkıh) Usûlüne Dair”, *Kur’ân ve Ben Ne Kadar Tarihseliz?*, Ankara Okulu, 2000, s. 32-34; Hayri Kırbasoğlu, “Soruşturma”, *İslamiyat Der.*, sy., 4, c. 6, 2003, s. 177-178.; Hayri Kırbasoğlu, “Dini Metinlerin Doğru Anlaşıp Yorumlanmasında Yaklaşımlar”, *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı*, 2002, s. 22, 26; Hayri Kırbasoğlu, “İslami İlimlerde Ortak/Genel Bir Metodolojinin İmkânı Üzerine”, *Heceas Diyalogları 1. Konferans Tebliğleri*, (Yayınlanmamış tebliğ), Heidelberg Almanya 2005, s. 18; Selahattin Polat, “Soruşturma”, *İslamiyat Der.*, sy., 4, c. 6, 2003, s. 190; Celal Kırcı, “Müzakere” *İslami İlimlerde Metodoloji (Usûl) Meselesi 1 (Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi 46)*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, s. 625; Ömer Dumlulu, “Müzakere” *İslami İlimlerde Metodoloji (Usûl) Meselesi 1 (Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi 46)*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, s. 631; Said Şimşek, “İlahiyat Fakültelerinde Tefsir Dersi: Problemler Öneriler”, *Tefsir Eğitim ve Öğretiminin Problemleri Sempozyumu*, KURAV, Bursa 2007, s. 30; H. Yunus Apaydın, “Klasik Fıkıh Usûlünün Yapısı ve İşlevi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Der.*, sy., 1, 2003, s. 9-10.

4 Bazı ilahiyat fakültelerinde Tefsir usûlü ve Tefsir tarihinin iki ayrı ders olarak 2’şer kredi şeklinde okutulduğu görülmektedir. Durum böyle olsa da farklılık sadece 4 saat kredisi olan dersin iki ayrı ders olarak okutulmasından ibarettir.

1. Problem

İslami ilimlerin her birinin özellikle “Tefsir” ve “Tefsir usûlü”nün öğretiminin kendisine has zorlukları vardır. Birbirinden farklı pek çok konuyu ihtiva eden; yer, gök, insan, tabiat ve evrendeki pek çok konudan bahseden aynı zamanda inanç esasları ve ibadetlerin özünü veren ilahi kelamın anlaşılması, yorumlanması amacıyla geliştirilen ve taliplilerine öğretilen Tefsir usûlü dersinin öğrencilere anlatılması kolay değildir. Bu eğitim sürecinde birtakım sıkıntıların yanında, eğitimin sonucunda ilahiyat öğrencilerinin Tefsir usûlü sayesinde Kur’ân’ı tefsir yeteneğini yeterince kazanamadıkları ya da gerekli alt yapıyı kazanamadıkları vb. birtakım sıkıntılar da dile getirilmektedir.

1. Amaç

Bu makale ilahiyat fakültesi öğrencilerine Tefsir Tarihi ve Usûlü dersinin Kur’ân’ı anlama nosyonu kazandırıp kazandırmadığını tespit etmeyi ayrıca alan araştırmasında geçerli olan yöntemleri değerlendirmek suretiyle, bu dersin temel sorunlarını belirlemeyi, ilerideki çalışmalar için bir basamak oluşturmayı ve elde edilen bulgular doğrultusunda belirlenen sorunlara öneriler getirmeyi amaçlamaktadır.

2. Araştırmada Cevap Aranacak Sorular

İlahiyat fakültesi öğrencilerinin Tefsir Tarihi ve Usûlü dersine yönelik tutumlarının, dersin problemlerinin, Kur’ân’ı anlama nosyonunu kazandırma özelliğinin olup olmadığının ve ders sonrası öğrencilerin yeterlilik düzeylerinin tespitine çalışılan bu makalede aşağıdaki sorulara cevap aranmaktadır.

Tefsir Tarihi ve Usûlü dersi öğrenciler tarafından müfredat için zorunlu ders olarak görülmekte midir?

Programda derse ayrılan süre yeterli midir?

Ders içerik olarak yeterli kabul edilmekte midir?

Derste takip edilen öğretim yöntemlerinin yeterlilik düzeyleri ne-

dir?

Dersin öğretim süreci sonunda elde edilen bilgiler yeterli midir?

Ders süresince öğretim elemanlarının öğreticilik düzeyi nasıl algılanmaktadır?

Ders hangi amacı gerçekleştirmeye yönelik olarak değerlendirilmektedir?

Ders, öğrencilere Kur'an'ı anlama nosyonunu kazandırmakta mıdır?

3. Yöntem

Uygulamalı bir araştırma olan bu makalede betimleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada durum tespitine yönelik soruların yanında olması gerekene dair görüş ve önerileri tespiti yönelik açık uçlu sorulara da yer verilmiştir. Toplam 26 sorudan oluşan 3 sayfalık bir anket formu ile bir yönerge verilmiştir. Bu bağlamda öğrencilere cinsiyetleri, aldıkları dersler, kendilerini başarılı kabul ettikleri ve etmedikleri dersler ile mezun oldukları liseler sorulmuştur. Çalışma belirli ölçülerde betimsel bir nitelik arz ettiği için söz konusu sorular değişken olarak kullanılmış olup örneklemin evreni temsil yeteneğini tespit amacıyla sorulmuştur.

Demografik verileri tespit amacındaki 4 soru dışında mevcut 22 sorunun 9'unda "evet", "hayır" "kısmen evet" ve "kısmen hayır" seçenekleri birlikte sorulmuştur. Bunun haricinde kalanlar diğer soruları açıklayıcı ya da açık uçlu ve çoktan seçmeli sorulardır. Bunun yanında farklı düzeyde ilahiyat eğitimi gören kimselerle yüz yüze yapılan görüşmelerle cevapların güvenilirliği test edilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla araştırmada bilgi toplamaya yönelik anketin yanında yardımcı unsur olarak mülakat teknikleri de kullanılmıştır.

Çalışmamızda genel anlamda Tefsir Usûlü dersinin ifade ettiği anlam ve yeterliliğini tespit etmek amaçlanmakta olup hipotez denenmemiştir. Buna bağlı olarak da hipotez sınamaya yönelik olarak istatistiksel işlemler kullanılmamıştır. Elde ettiğimiz veriler sadece frekans ve yüz-

delerle ifade edilmiş, elde edilen verilerle yorumlamalar yapılarak değerlendirme ve öneriler kısmıyla çalışma tamamlanmıştır.

4. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni ilahiyat fakülteleri öğrencileri, örnekleme ise beş ilahiyat fakültesinin 3. ve 4. sınıf öğrencilerinden dengeli bir dağılımla 114 öğrencidir. İlahiyat fakültelerinin tamamında 3. ve 4. sınıf öğrencilerine anket uygulamanın zorluğu nedeniyle Yüzüncü Yıl, Dicle, Sütçü İmam, Ankara ve İstanbul İlahiyat fakülteleri tercih edilmiştir. Bu tercihte ülkenin en doğusundan batısına farklı bölgelerde, öğrenci alımında farklı sıralamalarda bulunan üniversiteler tercih edilmiştir. Ayrıca Tefsir Tarihi ve Usûlû dersinin tam anlamıyla değerlendirilebilmesi için öğrencilerin diğer usûl derslerinin yanında hadis usûlû, fıkıh usûlû, tefsir metinleri ve diğer bazı temel dersleri almış olmalarının gerekli olduğu düşüncesiyle üst sınıflar tercih edilmiştir. Anket, belirtilen fakültelerden bire bir irtibat kurduğumuz öğretim üyelerine tarafımızca bilgi vermek suretiyle gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1: Örneklemenin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	F	%
Kız	62	54.3
Erkek	51	44.7
Cevapsız	1	0.87
Toplam	114	100

Tablo 1'e göre örneklemin 62'si kız 51'i erkek olup bir kişi soruyu cevapsız bırakmıştır.

Tablo 2: Örneklemenin Mezun Olduğu Liseye Göre Dağılımı

	F	%
İ.H.L	83	73.68
A.İ.H.L	28	24.5
Düz Lise	1	0.87
Cevapsız	2	1.75
Toplam	114	100

Tablo 22'e göre öğrencilerin büyük çoğunluğunun İmam Hatip Lisesi mezunu olduğu (%73.68), Anadolu İmam Hatip Lisesi mezunlarının daha az olduğu (%24.5) görülmekte olup genel lise mezunu oranının ise son düşük olduğu (%0.87) tespit edilmiştir.

5. Anket Sorularının Hazırlanması ve Verilerin Toplanması

Araştırmanın veri toplama metodunu oluşturan anket formu hazırlanırken sosyal bilimler metodolojisi ile ilgili kaynak eserlerden ve uzmanların görüşlerinden faydalanılmıştır. Oluşturulan soru listeleri için pilot uygulama yapılmış, problemli görülen sorular yeniden düzenlenmiştir. Tefsir Tarihi ve Usûlü dersinin ilahiyat öğrencilerine Kur'an'ı anlama nosyonu kazandırma durumunun değerlendirilmesine ilişkin soruların altında görüş belirlemeye yönelik olumlu-olumsuz alternatifler içeren katılım soruları da sorulmuştur. Ayrıca örneklem grubunun konuyla ilgili farklı düşüncelerini dile getirmelerine yönelik temel konudaki sorulardan bir kısmına açık uçlu cevap verme imkânı tanıyan tercihler verilmiştir.

6. Uygulama

Anket üniversiteden bireysel tanışıklığımız olan öğretim üyelerinden seçilmiş kişilerce, 2010-2011 eğitim yılı bahar döneminde uygulanmıştır. Öğrencilerin çekinmeden cevap verebilmeleri için yönergede isim yazılmasına gerek olmadığı bu çalışmanın bilimsel amaçlarla kullanılacağı özellikle belirtilmiştir. Uygulamalar sınıflara göre 20-30 dakika

sürmüştür.

7. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Anket formunda yer alan temel ve katılım sorularına verilen cevaplar teker teker gözden geçirilerek elde edilen veriler bilgisayara aktarılmış gerekli istatistiki işlemler tarafımızca yapılmıştır. Derecelenme örneklerindeki bilgiler kontrol edilerek yüzde ve frekans değerleri belirlenmiştir.

Verilerin değerlendirmesi ve yorumlar yüzde ve frekans dağılımları ile açık uçlu sorulara verilen cevaplar dikkate alınmak suretiyle yapılmıştır. Yüzdelik veriler ve tablolar yorumlanırken “evet” olumlu, “hayır” olumsuz, “kısmen evet” belirli ölçüde katılıyorum, “kısmen hayır” ise belirli ölçüde katılmıyorum, şeklinde değerlendirilmiş, bu şekilde ele alınmıştır. Açık uçlu sorulara verilen cevaplar açıklayıcı dipnotlar olarak ya da metin içerisinde yoğunluk sırasına göre örneklem grubunun kendi ifade biçimleriyle aktarılmıştır.

8. Bulgular ve Yorumları

Bu bölümde, önce araştırmaya katılan örneklem grubunun kişisel özellikleri hakkında bilgi verilecektir. Sonra da örneklem grubunun Tefsir Usul ve Tarihi dersinin ilahiyat öğrencilerinin Kur’ân’ı anlamaya kazandırma durumuna dair değerlendirmeleri verilerek yorumlanmaya çalışılacaktır.

9.1. Öğrencilerin Derslere Karşı Tutumları ve Başarı Düzeyleri

Tefsir Usulünün, Kur’ân’ı anlamaya katkısı üzerine yaptığımız bu araştırmada öğrencilerin derslere karşı tutumu ve başarılarının üzerinde durulması gerekir.

Tablo 3: Derslere Karşı Öğrenci Tutumları

	Her zaman	Çoğunlukla	Ara sıra	Hiç bir zaman	Cevapsız
	F %	F %	F %	F %	F %
Derslere gelirken hazırlık yapar mısınız?	1 0.87	9 7.89	80 70.17	22 19.29	2 1.75
Öğrendiğiniz konuları evde tekrar eder, yardımcı kaynaklarla konuyu derinlemesine çalışır mısınız?	2 1.75	9 7.89	89 78	14 12.28	- -

Tablo 3'e göre derslere "her zaman" ya da "çoğunlukla" hazırlıklı gelen öğrenci oranı %9, "ara sıra" hazırlanan öğrenci oranı %70 dolaylarında olup çoğunluğu teşkil etmektedir. Aynı şekilde tablo 3'te öğrencilerin öğrendiği konuları düzenli tekrar etme oranının düşük olduğu %78'lik oranın "ara sıra" konuyu tekrar ederek kaynaklardan yararlandığı görülmektedir.

Bu doğrultuda öğrencilere sorulan "Kendinizi dersler esnasında nasıl değerlendirirsiniz?" sorusuna ise %22.80 "Derse katılıyorum.", %23.68 "Derse katılmadan izlerim.", %50.87 ise "Zaman zaman derse katılıyorum." şeklinde cevap vermişlerdir.

İlahiyat dersleri haricinde destekleyici eğitim alma durumlarını tespiti yönelik sorulan soruya öğrencilerin %21.9'unun "destekleyici eğitim aldığı ya da almakta olduğu", %39.47'sinin "destekleyici eğitim almadığı", %37.71'inin ise "kısmen destekleyici eğitim aldıkları" cevabı alınmıştır. Bu soruya cevap vermeyenlerin oranı ise %0.87 olarak ölçülmüştür.

9.2. Öğrencilerin Tefsir Tarihi ve Usûlü Dersinin Öğretim Programında Yer Alması ile İlgili Görüş ve Değerlendirmeleri

Yüksek Öğretim Kurulu tarafından uygulanmakta olan İlahiyat Fakülteleri Lisans programında Tefsir Tarihi ve Usûlü dersine I. yarıyıl-da 4 saat/kredi ayrılmıştır. Programda bu dersin yer alması tefsir dersi öncesinde tefsire giriş olarak metodolojik anlamda usûl ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Öğrencilerin bu dersin ilahiyat fakültesi program öğretimi içerisinde yer alması gerektiğini açık olarak düşündükleri bütüne yakın bir kanaat olarak görülmektedir.

Tablo 4: İlahiyat Fakültelerinde Tefsir Tarihi ve Usûlü Dersinin Okutulması

	Evet	Hayır	Kısmen Evet	Kısmen Hayır	Cevapsız
	F %	F %	F %	F %	F %
"Her ilahiyat fakültesinde mutlaka Tefsir Usûlü okutulmalıdır." düşüncesine katılıyor musunuz?	110 96.49	- -	2 1.75	- -	2 1.75

Tablo 4'te görüldüğü üzere soruya cevap veren öğrencilerin %98'i dersin gerekliliğini ve müfredaatta yer almasını ihtiyaç olarak görürken sadece %2'lik kısım "kısmen evet" diyerek bu kanaate katıldıklarını ifade etmişlerdir.

9.3. Öğretim Elemanlarının Yeterlilik Düzeyleri ile İlgili Görüş ve Değerlendirmeleri

Eğitim öğretim faaliyetlerinin istenen doğrultuda gerçekleşmesi, hedef ve amaçların yerine getirilebilmesi açısından öğretim elemanlarının bilgi ve öğreticilik düzeyleri büyük önem arz etmektedir. Bu durumu açıklığa kavuşturmak için öğrencilere bazı sorular yöneltilmiş olup bu sorulardan bir kısmı çoktan seçmelidir.

Tablo 5: Öğretim Elemanlarından Memnuniyet Dağılımı

	Evet		Hayır		Kısmen Evet		Kısmen Hayır	
	F	%	F	%	F	%	F	%
Tefsir Usûlü dersini okutan öğretim görevlisinden memnun musunuz?	52	45.6	16	14	39	34.2	7	6.14
Tefsir Usûlü öğretim elemanlarının dersine önem verdiğini düşünüyor musunuz?	53	46.49	13	11.4	36	31.57	12	10.52
Tefsir Usûlü derslerinin gereği gibi işlendiğini düşünüyor musunuz?	27	23.68	32	28	45	39.47	10	8.77

Tablo 5'e göre öğretim görevlisinden memnun olan %45'lik orana "kısmen evet" ve "kısmen hayır" diyenleri de dahil edersek %86 olarak tespit edilmiştir ki bu öğretim elemanlarından memnuniyet noktasında çok fazla sorun olmadığı sonucunu ortaya koymaktadır. Aynı şekilde öğretim görevlisinin dersine önem verme durumuna "hayır" ve "kısmen hayır" diyen sadece % 21.92 olup yaklaşık % 78'lik kısmın olumlu olarak değerlendirdiğini görmekteyiz. Buna mukabil bu dersi aldıktan sonra alan bilgilerinin yeterli olması hususunda öğrencilerin ancak %5'i "yeterli düzeye ulaştığını", %36.8'i "yeterli düzeye ulaşmadığını", %49.9'u "kısmen evet" diyerek kısmen amaca ulaştığını %11.4 ise "kısmen hayır" diyerek kısmen ulaşmadığı cevabını vermişlerdir. Buna göre amacın gerçekleşme noktasında sıkıntıların olduğu görülmektedir. Nitekim dersin gereği gibi işlenmesi noktasında %23.68'lik kısmın "evet" demesi, % 28'in ise "hayır" cevabını vermesi manidardır.

"Tefsir Tarihi ve Usûlü dersini okutan öğretim elemanından memnun değilseniz cevabınız 'hayır', 'kısmen evet' veya 'kısmen hayır'sa sizce bunun nedeni ya da nedenleri hangileridir" şeklinde birden fazla seçeneğin tercih edilebildiği soruya verilen cevaplar aşağıdaki gibidir.

Tablo 6: Öğretim Elemanından Memnuniyetsizliğin Dağılım Oranları

	F	%
Bilgi yönünden donanım ve yeterliliklerini öğrencilere yansıtamıyor.	38	33.3
Yeterli bilgi ve malumata sahip değil.	4	3.5
Öğrencilerle sosyal ilişkileri soğuk ve resmi.	8	7
Ders konularına hakim değil.	3	2.63
Ders anlatım yöntemlerini beğenmiyorum.	34	29.8
Diğer	8	7
Cevapsız	52	45.6

Tablo 6'da öğretim elemanlarının %33.3'ünün bilgi ve donanımlarını öğrenciye yansıtamamaları ve %30 gibi bir oranın da ders anlatım yöntemlerinin beğenilmediğinin ifade edilmesi, diğer unsurların ise daha az oranlarda seyretmesi, Tefsir Usûlû dersinin amacının gerçekleşmesi hususunda öğretim elemanlarının bilgi yetersizliğinden ziyade yöntem ve malumatı gereği gibi yansıtmada sıkıntılarının olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Bu soruya “diğer” cevabını veren öğrencilerin verdikleri cevaplar şu şekildedir: Usûlden çok kendi müfredatını uyguluyor./ Vakit kafi gelmiyor. /Dersi ayetlerle az anlatıyorlar. /Yukarıdakiler bazı tefsir hocaları için geçerli bazıları için ise geçerli değil. /Tefsir metinleri yetersiz. /Sınav üzerine oturtulmuş eğitim sistemi dersin amacının tam idrak edilmemesi, dersin sevdirmemesi /Öncelikli öğretilmesi gereken bilgiler öğretilmiyor. /Hocamız anlatması gereken şeyleri anlatmadı.

9.4. Derste Kullanılan Yöntemlerle İlgili Görüş ve Değerlendirmeler

Öğrencilerin derse bakış açılarını etkileyen unsurlardan birisi de öğretim elemanlarının ders esnasında kullandıkları yöntemlerdir. Bu durumu tespate yönelik birden çok seçme imkânının tanındığı sorudan elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir:

Tablo 7. Öğretim Elemanlarının Derste Kullandıkları Metotlar

	F	%
Takrir (Anlatma)	99	84.84
Soru-Cevap	24	21
Münakaşa	23	20.17
Uygulamalı	15	13.15
Diğer	2	1.75
Cevapsız	1	0.87

Tablo 7'ye göre derslerde öğretim elemanlarının en çok kullandıkları metodun takrir olduğu, sonrasında soru cevap ve münakaşa ile uygulamalı yöntemleri kullandıkları görülmektedir.

Tablo 8: Öğretim Elemanının Slayt vb. Teknolojik İmkanlardan Faydalanma Sıklığı

	F	%
Her derste	19	16.6
Zaman zaman	40	35
Çok nadir	26	22.8
Sadece bir kez	2	1.75
Hiç bir zaman	25	21.92
Cevapsız	2	1.75

Tablo 8'e göre slayt vb. teknolojik imkânları "her ders" kullanan öğretim elemanı oranı %16.6, "zaman zaman" kullanan ise %35 oranlarında görülmektedir. %23 gibi bir oranda "çok nadir", %1.75 oranında da "bir kez" kullanıldığı ifade edilirken %22 dolaylarında "hiçbir zaman" kullanılmamış olması ders bağlamında teknolojik imkânların kullanım oranının azlığını ortaya koymaktadır.

Tablo: 9 Öğretim Elemanının Soru Sormaya İmkân Verme

Oranı

	Her zaman	Çoğunlukla	Ara sıra	Hiç bir zaman	Cevapsız
	F %	F %	F %	F %	F %
İlgili öğretim elemanı soru sormanıza imkân verdi mi?	51 44.7	43 37.71	19 16.66	0 0	1 0.87

Tablo 9'a göre öğretim elemanlarının genellikle öğrencilere soru sorma imkânı verdikleri görülmekte, soru sorma noktasında öğrencilerin sıkıntı yaşamadığı anlaşılmaktadır.

9.5. Dersin, Kur'an'ı Anlama Nosyonu Kazandırması ile İlgili Görüş ve Değerlendirmeleri

Tefsir Tarihi ve Usûlû dersinin gerçekleştirdiği hedefler, Kur'an'ı anlama özelliğini bilgi ve malumatını öğrencilere kazandırıp kazandırmaması dersin hedeflerinin gerçekleşmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Bu doğrultuda öğrencilere sorulan sorulara alınan cevaplar şöyledir:

Tablo 10: Tefsir Usûlû Dersinin Kur'an'ı Anlama Nosyonu Kazandırma Durumu

	Evet	Hayır	Kısmen Evet	Kısmen Hayır
	F %	F %	F %	F %
Tefsir Usûlû dersinin içeriğini oluşturan konular alan bilginizin geliştirilmesi açısından yeterli mi?	23 20.17	25 21.92	57 50	9 7.89
Tefsir Usûlû dersinin size Kur'an'ı tefsir etme nosyonunu kazandırma açısından yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?	7 6.14	56 49.12	43 37.71	8 7

Tablo 10'a göre dersin, öğrencilerin alan bilgisini geliştirme açısından yeterli olması hususunda %20 "evet" ve %50 "kısmen evet" ile %7

“kısmen hayır” cevapları göz önüne alındığı takdirde dersin alan bilgisi açısından yeterli olduğu düşünülebilir. Ancak dikkat çeken husus, dersin Kur’ân’ı tefsir etme nosyonu kazandırması noktasında katılımcılarda olumsuz yaklaşımın hakim olması durumudur ki bu husus ilgili dersin muhtevasının bu manada yetersizliğini ortaya koymaktadır.

“Bu dersten yeteri kadar verim alınamaması ve amacın gerçekleşmesinde yaşanan sıkıntıların tespitiye yönelik olarak Tefsir Usûlû ve Tarihi dersinin Kur’ân’ı tefsir etme nosyonunu sağlamada yetersiz olduğunu düşünüyorsanız bunun nedeni ya da nedenleri sizce nedir?” şeklinde bir soru sorulmuş, süre, yöntem içerik, kaynaklar, öğretim elemanı ve diğer şıklarından kendilerine uygun olanları işaretlemeleri istenmiştir.

Tablo 11: Dersin Kur’ân’ı Anlamada Yetersiz Olma Nedenlerinin Dağılımı

Süre	Yöntem	Dersin içeriği	Kaynaklar	Öğretim elemanı	Diğer	Cevapsız
F %	F %	F %	F %	F %	F %	F %
32 28	44 38.59	21 18.42	9 7.89	32 28	10 8.77	20 17.54

Tablo 11’e göre dersin verimsiz olmasında süre unsuru %28, yöntem %38.59, öğretim elemanı %28, kaynak %7.89 olarak görülmüştür. Verim alınamama nedenleri arasında yöntem, öğretim elemanı ve ders süresinin asıl unsur olduğu görülmektedir.

Bu soruda diğer cevabı verenler şu cevapları vermişlerdir: Ayetlerin fazlaca işlenmesi gerekiyor. /Tefsir yapmak bir dersle yapılacak kadar kolay iş değildir. /Kur’ân’ı anlamada sadece usûl yeterli değil, tefsir metinlerinin de okunması gerekir. /Tefsir etme, derinleşme ister. /Öğrencinin Arapça’ya hakim olmaması/Ekstra material ve kaynak gerekir. /Sistem yoktu. /Öğrenci kaynaklı problemler var. /Dersin ilgi çekici hale getirilmemesi/ Tefsir Usûlünün yanında ayrıca çabaya gerek var.

İlave olarak öğrencilere aldıkları Tefsir Usûlû ve Tarihi derslerinin Kur’ân’ı anlamaya ve tefsir etmeye olan etkisini değerlendirme adına

“Aldığınız Tefsir Usûlü derslerinin Kur’ân’ı anlamaya ve tefsir etmeye olan etkisini nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplar şöyledir: “Tefsir Usûlü Kur’ân’ı anlamama yardımcı olmadı.” diyenler % 12.28, “Olumsuz yönde etkiledi.” diyenler %1.75, “Olumlu yönde katkısı oldu.” diyenler %63.15, “Karar veremiyorum.” diyenler ise %15.78 dolaylarındadır. Katkı olarak olumlu bakış açısı hakim olsa da istenen sonuca ulaşma açısından eksiklerin varlığı bu soruya verilen cevaplardan da anlaşılmaktadır.

Bu soruda “diğer” şikkını işaretleyenlerin verdiği cevaplar ise şu şekildedir: Etkisi çok az. / Kafamızı fazlasıyla karıştırdı. / Faydası var ama Arapça saati yeterli olmadığı için Tefsir Usûlünün faydası olmadı. / Az oldu ama yeterli değil. / Sahip olduğumuz bilgiler tam olarak yeterli değil. / Kısmen etkiledi. / Kısmen faydası oldu.

İlahiyat fakültelerinde okutulmakta olan Tefsir Tarihi ve Usûlü dersinin amacı olarak şu hususlar dile getirilmektedir: Kuran-ı Kerim’i nasıl anlamak ve yorumlamak gerektiğini; Kur’ân’ı doğru anlamayı sağlayan ilimleri öğrenmeyi; Kur’ân’ı tefsir ederken uyulması gereken kuralları öğrenmeyi sağlar.⁵ İlahiyat öğrencilerinin Tefsir Usûlü dersini zihinlerinde hangi noktaya oturttuklarını, nasıl algıladıklarını tespi amacıyla “Tefsir Tarihi ve Usûlü” dersinin hangi amacı karşıladığı sorulmuştur. Bu soruya verilen cevaplar şu şekildedir:

Tablo 12: Tefsir Tarihi ve Usûlü Dersinin Karşıladığı Amaç

	Kur’ân’ı anlama ve tefsir metodolojisi sunma	Kur’ân tefsirine giriş- mukaddime	Her ikisi	Hiçbirisi	Cevapsız
	F %	F %	F %	F %	F %
Tefsir Usûlü dersi sizce hangi amacı karşılamaktadır?	51 44.73	20 17.54	41 35.96	2 1.75	- -

5 <http://egitimdeyapilanma.istanbul.edu.tr/izlence.php?id=21338>. 13.04.2012

Tablo 12'e göre katılımcı öğrencilerin %45'i bu dersi "Kur'an'ı anlama ve tefsir metodolojisi" olarak algılamakta, %17.5'i "Kuran tefsirine giriş-mukaddime" olarak görmekte, %36'sı da "Her ikisi" olarak değerlendirmektedir.

9.6. Öğrencilerin Tefsir Tarihi ve Usûlü Dersine Ayrılan Süre ile İlgili Görüş ve Değerlendirmeleri

İlahiyat Fakülteleri lisans programında Tefsir Tarihi ve Usûlü dersi-ne 4 saat/kredi ayrılmıştır. Bu durum kendilerine sorulan öğrencilerin değerlendirmeleri şu şekildedir.

Tablo 13: Dersin Haftalık Saatinin Yeterliliğine Dair Dağılım

	Evet		Hayır		Kısmen evet		Kısmen hayır		Cevapsız	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
Öğretim görevlisi Tefsir Usûlü dersi müfredatını zorlanmadan tam anlamıyla süresi içinde tamamlayabildi mi?	34	29.82	32	28	41	35.96	4	3.50	3	2.63
Tefsir tarihi ve usûlü dersi için 1 yarıyıl boyunca haftada 4 ders saati süresi sizce yeterli midir?	36	31.57	44	38.59	31	27.19	3	2.63	-	-

Aynı şekilde tablo 13'e bakıldığı takdirde öğretim görevlilerinin ders müfredatını süresi içinde tamamlayabilme durumlarının da büyük ölçüde ders saatinin yeterliliği ile ilgili kanaatlerle örtüştüğü görülmektedir. Buna göre öğrencilerin "evet" ve "kısmen evet" diyenleri %58.76, "hayır" veya "kısmen hayır" diyenlerin oranı ise %41.22 olarak tespit edilmiştir. Bu ise öğrencilerin önemli bir kısmının bu derse ek süre verilmesini arzuladıklarını, bunu zaruret olarak gördüklerini göstermektedir.

Tablo 13'e göre öğrencilerin %31.57'si "sürenin yeterli olduğunu", %27.19'u ise "kısmen yeterli" olduğunu dile getirirken %38.59 "yeterli olmadığını", %2.63'ün ise "kısmen yetersiz" olduğunu ifade ettikleri görülmektedir.

"Tefsir Tarihi ve Usûlû dersi için 1 yarıyıl boyunca haftada 4 ders saati süresi sizce yeterli midir?" sorusuna olumsuz diyebileceğimiz "hayır", "kısmen evet" ve "kısmen hayır" cevabını verenlerden elde edilen "Tefsir Usûlû dersi için gerekli süre sizce kaç ders saati olmalıdır?" şeklinde ders süresinin ne kadar olması gerektiğine dair bulgular ise şu şekildedir:

Tablo 14: Dersin Olması İstenen Haftalık Saat Dağılımı

	5 ders saati	6 ders saati	7 ve daha fazla	Cevapsız
	F %	F %	F %	F %
Tefsir Usûlû dersi için gerekli süre sizce kaç ders saati olmalıdır?	12 17.64	44 64.70	12 17.64	- -

Tablo 14'e bakıldığında "5 ders saati olmalı." diyenler %17.64, "6 ders saati olmalı." 64.70, "7 ders saati ve daha fazla olmalı." diyenler % 17.64 olarak tespit edilmiştir. Soruya verilen cevaplarda sürenin yeterliliği dikkat çekmiş, alan dersine giren öğretim elemanlarıyla bire bir yapılan görüşmelerde de sürenin yetersizliği, müfredatı tamamlama noktasında yaşanan sıkıntıların sıklıkla dile getirildiği tespit edilmiştir.

Değerlendirme ve Sonuç

Eğitim-öğretim faaliyetlerinde başarıyı, hedef ve amaçların gerçekleşmesini; bireysel, sosyal, siyasal, ekonomik unsurların yanında dersin kendisiyle ilgili pek çok husus da etkilemektedir. Fakat eğitim öğretim sürecinde en etkili faktörlerin öğretim unsurlarıyla ilgili olduğu bir gerçektir. Öğretim unsurlarından herhangi biri ya da bazılarının eksik olması, eğitim- öğretim kalitesini ve verimini düşürür. Özellikle tefsir gibi temel İslami bilimlerin ana unsuru olma vasfını ya da hedefini taşıyan

Tefsir Tarihi ve Usûlî dersinin öğretimi ilahiyat eğitimi açısından son derece büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle dersin öğretim sürecinde yaşanan sıkıntı ve problemleri ortaya koymanın yanında hedeflerin gerçekleştirme durumunu tespit etmek de önem arz etmektedir.

İlahiyat fakültesi 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin Tefsir Tarihi ve Usûlî dersi ile ilgili görüş ve değerlendirmelerini belirleyerek, dersin hedeflerinin gerçekleşmesini ve dersin Kur'ân'ı anlama noktasında metodoloji olma vasfını haiz olup olmamasını öğrencilerin gözüyle tespiti yönelik bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Örnekleme teşkil eden öğrencilerin düzenli olarak derse hazırlıklı gelme ve öğrendiklerini tekrar etme oranlarının düşük olduğu ancak ara sıra bunu gerçekleştirenlerin oranının ise yüksek olduğu görülmüştür. Bu da öğrenci kitlesinin orta düzeyde olduğunu düşündürmektedir. Öğrencilerin kendinizi dersler esnasında nasıl değerlendirirsiniz sorusuna ise %23 “Derse katılıyorum.”, %24 “Derse katılmadan izlerim.”, %51 ise “Zaman zaman derse katılıyorum.” şeklinde cevap vermeleri de bu kanaati desteklemektedir.

Öğretim elemanlarına dair sorulan sorulardan dersin amaçlarının gerçekleşmesine yönelik hedeflerin gerçekleşmemesinde öğretim elemanlarının bilgi ve donanım açısından asıl sorunu teşkil etmediği sonucu elde edilmiştir. Öğrencilerin öğretim elemanlarının dersine önem verme durumunu %78 dolaylarında olumlu olduğunu belirtmiş olmaları önemlidir. Ancak amaçların gerçekleşmemesi noktasında öğretim elemanlarının sahip oldukları malumatı aktarma noktasında eksiklerinin olduğu, konuları ele alış biçimi ve yöntem açısından sıkıntıların varlığı da bu çalışmada tespit edilmiştir.

Öğretim elemanlarının ders işlemede klasik yöntemlerden faydalandıkları, tamamına yakınının başta taktir olmak üzere, soru-cevap, az da olsa münakaşa ve uygulamalı yöntemi kullandıkları, slayt vb. teknolojik imkânları kullanma oranlarının yüksek olmadığı görülmüştür.

Tefsir Usûlî dersinin ilahiyat fakültelerinde okutulmasının gerekliliği noktasındaki soruya cevap veren öğrencilerin tamamının dersin

gerekliliğini dile getirmiş olması son derece önemlidir. Bu durum öğrencilerin dersin öneminin ve ehemmiyetinin farkında oldukları gerçeğini ortaya koymaktadır.

Öğrencilerin %75'lik kısmı Tefsir Usûlü ve Tarihi dersinin içeriğini oluşturan konuların alan bilgilerini geliştirmesi açısından yeterli bulurken Tefsir Usûlü dersinin Kur'an'ı anlama ve tefsir etme nosyonunu kazandırma açısından yeterli olduğunu düşünenlerin ise %50 dolaylarında kalması bu amacın gerçekleşmesi noktasında belli ölçüde sıkıntıların varlığını ortaya koymaktadır.

Tefsir Usûlü ve tarihi dersinin Kur'an'ı anlama nosyonunu sağlamada yetersiz olduğunu düşünenlerin %28'inin "süre", %28'inin "öğretim elemanı", %38.59'un "yöntem", %7.89'unun ise "kaynakları" sorun olarak işaret etmiş olmaları önemlidir. Verimin alınamamasında yöntem ile öğretim elemanları ile ilgili sorunların varlığı görülmektedir.

Öğrencilerin aldıkları Tefsir Usûlü derslerinin Kur'an'ı anlamaya ve tefsir etmeye olan etkisini Tefsir Usûlü, "Kur'an'ı anlamama yardımcı olmadı." % 12.28, "Olumsuz yönde etkiledi." %1.75, "Olumlu yönde katkısı oldu." diyenler %63.15, "Karar veremiyorum." %15.78 şeklinde nitelermeleri de sıkıntıların varlığını ortaya koymaktadır.

Tefsir Usûlü dersini öğrencilerden, "Kur'an'ı anlama ve tefsir metodolojisi" olarak görenler % 44.73, "Kur'an tefsirine giriş- mukaddime" olarak görenler %17.54; "her ikisi" olarak değerlendirenler %35.96 olarak görülmüştür. Durum böyle iken daha önce belirtildiği üzere bu amaçların gerçekleşme oranının düşük olduğu ve ders kitabının muhtevası, dersin yöntemi ile ilgili birtakım değişikliklere ihtiyaç olduğu ortaya çıkmaktadır.

Çalışmada öğrencilerin ders saatinin yetersizliğinin yanında öğretim elemanlarının müfredatı süresi içinde tamamlayabilme sıkıntısı yaşadıkları da tespit edilmiştir. Katılımcı öğrencilerin azımsanmayacak bir kısmı bu derse ek süre verilmesinin gerekliliğini dile getirmektedirler. Bu doğrultuda ders saatinin müfredat çerçevesinde artırılması ihtiyaç olarak görülmektedir.

Yapılan çalışmada genel olarak Tefsir Usûlünün Kur'an'ı anlama nosyonu kazandırması noktasında birtakım ciddi sıkıntılarının olduğu bu hususun ders, yöntem, muhteva, öğretim elemanları ve derse ayrılan süre ile ilgili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çerçevede yukarıda belirtilenlerin haricinde dile getirmek istediğimiz öneriler ve değerlendirmeler aşağıdaki gibidir:⁶

Kanaatimizce dersle ilgili öğrenci görüşleri ayrıca Tefsir usûlüne yöneltilen tenkitler ve onun bir usûl olup olmadığı tartışmasından hareketle Tefsir usûlünün işlevsel yönünün bu alanda yazılmış ve fakültelerde ders olarak okutulan kitaplarda ortaya konmasının bir zorunluluk olduğu ortaya çıkmaktadır. "Usûl" denilince muhatapların zihninde Kur'an'ı anlama metodolojisinin -en azından mümkün olduğu kadarıyla- usûl derslerinde verilmiş olma beklentisi oluşmaktadır. Buradan hareketle Tefsir usûlî kitaplarında ya da Tefsir usûlî derslerinde bulunması gereken en önemli özelliklerden birisi herhangi bir âyetin nasıl ve ne şekilde tefsirinin yapılabileceğine dair uygulamalı olarak konunun açıklanmış olmasıdır. Örnek bir âyet alınarak; bu âyet bağlamında tefsir için ne yapılması gerektiği, hangi amaçla hangi kaynaklara müracaat edilmesi ve âyet tefsirinde müfessirin hangi durumları göz önünde bulundurması gerektiği gibi hususlar uygulamalı olarak ortaya konmalıdır. Böylece bir âyet tefsirinin nasıl yapılması gerektiği öğrencinin zihninde somutlaştırılmış olacaktır. Buna göre; bir usûl dersinde herhangi bir âyetin nasıl tefsir edileceğinin, hangi aşamalardan geçileceğinin (bilim adamları ve müfessirlere göre farklılıklar olsa da) ayrıntılı olarak ortaya konması ve böylece metodolojinin uygulamalı olarak gösterilmesi sayesinde usûlün işlevselliği sağlanmış olacaktır.⁷

Genel itibarıyla Tefsir usûlüne dair eserlerde Tefsir tarihinin anlatılması, Tefsir ekollerinin verilmesi, Ulûmu'l-Kur'an'ın nakledilmesi bu

6 Bu kısmın hazırlanmasında "Tefsir Usûlü'nün Yapısı ve İşlevi" isimli doktora tezimizden istifade edilmiştir. Bkz. Süleyman Karaceli, *Tefsir Usûlü'nün Yapısı ve İşlevi*, (Yayınlanmamış Doktora tezi) Marmara Üniv.Sos. Bil. Ens., İstanbul, 2010.

7 Bu noktada her bir öğretim görevlisi, usûl yazıcısı tefsirde farklı kriterlerden hareket edeceği için farklı uygulama ortaya koyması muhtemeldir. Ancak bu, uygulamanın gereksiz olduğu anlamına gelmez. Bilakis o müfessirin usûl ve yöntemini yani usûllerden bir usûlü ortaya koyması anlamını taşır.

bilgilerin öğrencinin zihninde sadece bir bilgi yığını veya tarihi malumat olarak kalmasına neden olmaktadır. Bu çerçevede nesh, müteşâbih gibi ilimlerin tefsir sürecinde, âyeti anlama ve yorumlamaya çalışırken nasıl kullanılacağı, mutlaka örneklerle gösterilmeli,⁸ -maalesef pek çok Ulûm'ul-Kur'ân eserinde mevcut olmayan- Kur'ân ilimlerinin işlevsel yönü hassasiyetle vurgulanmalıdır.⁹

•Eğer anlamadan söz ediliyorsa, metinden hareketle anlama ameliyesi gerçekleştirilmek isteniyorsa bu durumda Kur'ân metnine yönelen bir öğrencinin onu nasıl anlayacağı, Kur'ân'a nasıl yaklaşacağı, nerede durması gerektiği, kendi şartlarını ve metnin söylendiği zamanı bilmesi ve bunun için nelere dikkat etmesi gerektiğini bilmesi zorunludur. Maalesef elimizde Tefsir usûlü adıyla andığımız çalışmalar bu ihtiyacı gidecek bilgileri muhtevi olmadığı gibi öğretim elemanlarının da bu açığı kapatmaya yönelik izahları yeterince yapmadığı görülmektedir. Bu yüzden Kur'ân'ı anlama ve yorumlama üzerine usûl kitaplarına mutlaka bir bölüm konulmalı¹⁰, en azından öğretim elemanları bu açığı kapatmaya yönelmelidir. Anlama yöntemleri, anlama eylemi, anlam farklılığına yol açan nedenler, anlamada taraflar, anlamada etkili unsurlar; çevre, dil, anlamanın yanında anlatma, tefsir öğrenme ve tefsir yapma ayrımı vs.

8 Bize göre ilk dönemlerde Kur'ân ilimlerinin bu yönleri zaten bilindiği için malumu ilama gerek duyulmamış ancak sonraki dönemlerde var olan bağlamlar koptuğu için Kur'ân ilimleri gereksiz veya önemsiz kabul edilmeye başlanmıştır.

9 Nitekim yaptığımız okumalarda Hâlid b. Osman Seb'tin *Kavâidü't-Tefsir: Cem'an ve Dırâse*, Huber: Daru İbn Affan, 1997/1417 eserinde bunun örneklerine rastladık. Meselâ Mekki ve Medenî konusunu anlatırken "tatbik" başlığı ile bu ilmin bir âyet veya sürenin anlaşılmasında nasıl bir etki yaptığı eserin 81. sayfası ve devamında örneklenerek verilmiştir.

10 İlk dönemlerde ilimler günümüzdeki gibi tasnife tutulmazdan önce Fıkıh, Hadis ve Tefsir gibi ilimler ayrı ayrı bulunmak yerine iki genel başlık altında incelenmekteydi. Kur'ân ve sünnet bilgisine ilim deniliyordu. Ancak yeni durumlara bağlı olarak gelişen şartlar çerçevesinde insan aklı ve anlayışından müstağni kalınması mümkün değildir. Nitekim başlarda fıkıh, anlayış ve kavrayış anlamında kullanılmıştır. Bu dönemde fıkıh günümüzdeki gibi sistemli ilim anlamında olmayıp anlama, yorumlama faaliyetlerine verilen addır. Bkz. Fazlurrahman, *İslam*, (trc. Mehmet Dağ-Mehmet Aydın), Selçuk Yayınları, İstanbul 1981, s. 126-127. İlk dönemde fıkıhın sadece bir ilim gibi değil İslami ilimlerde bütün anlam ve yorumlamayı ifade ettiğini biliyoruz. Ancak ilk dönemlerde bu anlamda olan fıkıh, sonraki süreçte âlimler tarafından anlam değişikliğine uğratılmış, Kur'ân'a bütünüyle ahkâm çıkarma kitabı olarak bakılmıştır. Bütün yoğunluk 300-500 âyete verilmiş, bütün Kur'ân bu gözle okunmuştur. Hâlbuki fıkıh burada ilk anlamında ve âyetlerde kullanıldığı şekliyle anlama, yorumlama ve te'vil şeklinde olmalıydı. Bkz. Muhammed Gazali, *Keyfe Neteame'l-maa'l-Kur'ân*, (yay. haz. Ömer Ubeyd Hasene), Mansure, Dârü'l-Vefa, 1992, s. 63-65. Bu çerçevede belki de Fıkıh usûlünün bu yönünden sonraki dönemlerde istifade edilmeyişi, Tefsir usûlünün eksik yanı olarak insanların dikkatini çekmiştir.

mutlak surette modern bir usûl kitabında olması gereken konulardır. Ancak şu var ki Tefsir Usûlû isimli eserlerin hemen hiçbirinde bu noktada açıklamaların varlığını göremiyoruz.¹¹ Bu ihtiyaç usûlcülerce bilinmekle birlikte eserlerine bu konuda başlık açılmamış, daha çok anlama konusu için fıkıh usûlüne işaret etmişlerdir.

Diğer yandan Kur'ân'da tartışmalı olan müteşâbih olarak değerlendirilebilecek pek çok hususun kelâmî ağırlıklı olduğu malumdur. Bu anlamda başta sıfat âyetleri olmak üzere kelâmî âyetlerin nasıl anlaşılacağı hakkında bir bölüm ve konuyla ilgili bazı genel bilgiler mutlaka her usûl kitabında yer almalı, Tefsir Tarihi ve Usûlû dersinin öğretim elemanları bu hususu uygulamalı olarak ortaya koymalı, öğrencinin zihninde netliğin oluşmasını sağlamalıdır.

Burada hassasiyetle üzerinde durulması gereken bir diğer husus Tefsir usûlû dediğimizde zihinlerde varlığı tasarlanan dersin kime ve hangi seviyedeki kimselere hitaben gerçekleştirileceği meselesidir. Şöyle ki eğer Tefsir usûlû dediğimiz şey öğrenci konumunda olan, Kur'ân çalışmalarına yeni başlayan kimselere yönelik olacaksa farklı müfessir konumunda bulunan kimselere yönelik olacaksa daha farklı olacaktır. Mesela bir müfessirin mukaddimesinde neshi kabul etmediğini belirtmesinden hareketle bilen bir insan, adı geçen müfessirin neshle ilgili bazı âyetleri nasıl anlayıp, tercihlerinin nasıl şekil kazanabileceğini tahmin edebilir. Ama yeni başlayan bir kimse ya da öğrenci için bu bilgi çok fazla anlam ifade etmeyecektir. Bu noktada Tefsir usûlû için uygulamalı, âyetlerin üzerinde örnekli bir çalışmanın ya da ders sunumunun hazırlanması gerekmektedir. Doğrusu burada Tefsirin usûlünü öğreten bir çalışma ile Tefsir usûlünün (tefsir yapma metodunun) birbirinden farklı olduğu açıktır. Her şeyden önce Tefsir usûlû dediğimizde bu iki anlama biçimini tam olarak ayırt etmek ve zihinlerde netleştirmek gerekmektedir. Bu nedenle öğrencilerin eğitimi aldıkları Tefsir usûlû çalışmaları da bu gerçeğe uygun düzenlenmeli, dersin eğitimi de bu çer-

11 Bir istisna olarak Halis Albayrak'ın *Tefsir Usûlû (Yöntem-Ana Konular-İlkeler- Teklifler)* eserinde bu konuya değindiğini görmek bu noktadaki ihtiyacın görüldüğü anlamına gelmektedir. Ayrıca ilk baskılarında olmasa da sonraki baskılarında Muhsin Demirci'nin *Tefsir Usûlû* eserinde de "anlama ve yorum" başlığı altında ayrıntılı bilgilerin verilmiş olması son derece önemlidir.

çevrede gerçekleştirilmelidir.

Tefsir usûlü dinamik olmalı, kendisini yenileyebilmelidir. Bir usûl, bir sistem olmanın gereği de budur. Her bilimde dört önemli unsur vardır. Bunlar; bilimin konusu, bilgi birikimi (veya malumat), yöntem (veya usûl), kuram veya kuramlar birikimidir. Bilimsellik anlayışı, devamlı değişen bir süreçtir; bu yüzden bilim anlayışı da devamlı değişen bir özelliğe sahiptir.¹² Bir fikir, ortaya konulan bir tefsir ürünü ne kadar özgün ve mükemmel olursa olsun devamlı, tekrar ve herkesçe bilinmesi sonrasında sıradan kalır, çekiciliğini kaybeder. Bu nedenle bu fikrin ve düşüncenin farklı bir format ve tarzda yeniden sunumu bir ihtiyaçtır. Ayrıca ilimlerdeki gelişme ve ilerlemeye yeni buluşlara bağlı olarak, süreç içerisinde bir dönem temel olan bilgi ve malumatlar da artık yenilenme ihtiyacı gösterir. O halde hem psikolojik hem de bilimsel gelişmeler açısından bir fikir veya sistem yani bilgi devamlı yenilenmek zorundadır. Dolayısıyla tefsir ürünlerine vesile olan Tefsir usûlünün de sistem olarak kendisini yenilemesi ve evrensel olan Kur'an'ın varlığının hikmet-boyutunun gerçekleşmesi ancak dinamizm ile gerçekleşir. Dolayısıyla bu gelişme ve dinamizm de Tefsir Tarihi ve Usûlü derslerinde öğretim elemanları tarafından öğrenciye yansıtılmalıdır.

Özetle ifade etmek gerekirse sağlıklı bir Tefsir usûlü; hayatı ve varlığı iyi kavrayarak, Kur'an'ın nüzûl amacı ve varlık nedeni göz önüne alınmak suretiyle tespit edilebilir ve öğretilir. Ayrıca eğitim-öğretim faaliyetlerinin temel gereksinimleri de göz önüne alınmalıdır. Ancak bu gerçekler doğrultusunda ilahiyat öğrencisinin Tefsir Tarihi ve Usûlü dersinden alacağı verim daha da artırılabilir.

12 Bkz. Alparslan Açıkgöç, *Bilgi Felsefesi*, İnsan Yayınları, İstanbul 2002, s. 115-116.